

VI. Les campanyes

Grup de redactores

Les dones feministes del PSUC van participar en totes les campanyes que s'endegaven des de la Coordinadora Feminista. Quan el PSUC era un partit il·legal s'actuava mitjançant entitats i associacions, mentre que quan el PSUC va ser legalitzat, just abans de les primeres eleccions democràtiques el juny de 1977, el Partit va passar a tenir veu pròpia. Amb representació al Congrés de Diputats i després als ajuntaments, el PSUC va endegar campanyes pròpies que donaven suport als plantejaments feministes del moviment.

Les campanyes s'allargaven en el temps fins que s'aconseguia la reivindicació i, en molts casos, calia fer accions puntuals per evitar que les lleis franquistes –masclistes i discriminatòries– s'apliquessin en contra de les dones. Les campanyes se superposaven en el temps; per facilitar la informació es presenten de forma temàtica.

Se centra la informació i la documentació a les campanyes següents:

- Amnistia per a la dona
- Legalització dels anticonceptius
- Llei d'avortament
- Llei de divorci
- Campanya per la Constitució

Amnistia per a la dona

Una de les reivindicacions de partits, sindicats i moviments socials en la Transició va ser aconseguir una amnistia per a les persones que sofrien repressió per actuacions polítiques i socials que la dictadura considerava delictes i que formaven part dels més elementals drets humans. Aquesta va ser una de les reivindicacions més sentides i va motivar dues grans manifestacions a Barcelona, convocades per l'Assemblea de Catalunya amb l'eslògan de «Llibertat, amnistia i Estatut d'Autonomia».

L'amnistia, encara que per etapes, es va anar aconseguint en el terreny polític i sindical. Les persones exiliades o condemnades pel que la dictadura considerava delictes polítics o sindicals van anar sortint de les presons i les acusacions judicials es van sobreseure. No va ser així en la part dels anomenats «delictes de les dones».

El moviment feminista, des del principi, va reclamar l'amnistia per a la dona, també dita «amnistia per als delictes de la dona» entenent amb aquesta denominació els delictes dels quals podria ser acusada la dona pel fet de ser-ho i per l'existència d'una legislació discriminatòria especialment dirigida a col·locar la dona en inferioritat de condicions en la societat.

Aquesta reivindicació incloïa la despenalització dels anticonceptius, de l'adulteri i de l'amistançament i es concretava en la sortida de les dones de la presó de la Trinitat de Barcelona, acusades de delictes relacionats amb aquestes qüestions o detingudes en aplicació de la *Ley de vagos y maleantes*, que permetia encobrir moltes detencions.

Aquesta reivindicació va portar a convocar una manifestació amb motiu del dia 8 de març de 1976 en què, per primera vegada, es va celebrar a Barcelona el Dia Internacional de la Dona, amb centenars de dones al carrer. La manifestació a favor de l'amnistia per a la dona es va citar davant la presó de dones de la Trinitat. La convocatòria la va fer la Secretariat de les Jornades, i l'Associació de Dones Universitàries en va demanar el permís, tal com s'explica en l'apartat corresponent.

L'amnistia per a la dona al Congrés de Diputats

Un cop constituït el Congrés de Diputats, el 15 de juliol de 1977, el Grup Comunista al Congrés de Diputats presenta una [proposició](#) de Llei sobre l'amnistia per a la dona que reclama l'amnistia per als delictes d'adulteri, avortament i propaganda i difusió dels anticonceptius. Aquesta proposició de Llei feia les propostes següents:

Artículo 1.º Uno. Se concede amnistía a todas las acciones y omisiones castigadas como delito de adulterio, aborto y propaganda y difusión de anticonceptivos en aplicación de los artículos 449 y ss. Y 411 y ss. del código penal.
Dos. Se consideraran nulas y sin efecto las penas y sanciones impuestas o que puedan imponerse por los hechos citados hasta el 15 de junio de 1977.
Tres. Seran inmediatamente sobreseidas las causas que hayan sido incoadas o puedan incoarse en aplicación de los mencionados preceptos del Código Penal.

En els Pactes de la Moncloa, octubre-novembre de 1977, a més de qüestions econòmiques, hi havia un programa d'actuació jurídica i política. En aquesta segona part s'inclouien les reformes més urgents del Codi Penal i, entre aquestes, com diu l'epígraf, «*relacionades especialment amb la dona*», hi figuren les següents:¹

1. Despenalització de l'adulteri i de l'amistançament.
2. Regulació de l'expedició d'anticonceptius, límits a la publicitat i conseqüent despenalització.
3. Modificació de les edats de les dones preses en consideració per a la tipificació del repte o de l'estupre.

Aquests eren els canvis legislatius als quals es comprometia el Govern en el marc dels Pactes de la Moncloa en aquest àmbit.

L'octubre de 1977 el Congrés de Diputats aprovà una Llei d'amnistia política i sindical. En aquesta proposta no es va acceptar

1. SEVILLA, Julia (dir.) (2006). *Las mujeres parlamentarias en la legislatura constituyente*. Cortes Generales, Ministerio de Presidencia.

d'incloure els apartats referits a la dona per falta de consens amb la resta de forces polítiques, segons s'explica en l'[article](#) de M. Dolors Calvet.²

Aquesta no-inclusió de l'amnistia per a la dona en la Llei d'Amnistia General provocà un gran desencís en les dones, també en les dones militants del PSUC. Per explicar la negativa d'altres forces polítiques a incloure l'amnistia per a la dona i la presentació des del Grup Comunista al Congrés de Diputats d'un projecte de Llei a favor de l'amnistia de la dona, M. Dolors Calvet, com a diputada, el dia 24 d'octubre [va convocar](#) els grups de dones a una reunió al local del PSUC al carrer Ciutat, número 7, de Barcelona.³

L'assistència va ser massiva, tot i que sols hi podien assistir dues persones per entitat, però hi hagué poca sintonia entre les dones que militaven en el moviment feminista des de dins i des de fora de les institucions i les que sols lluitaven des de fora de les institucions. Les crítiques que les dones del PSUC feien a les institucions, com les del document «Amnistia per a la dona» que després es comenta, van portar moltes dones lluitadores feministes a desconfiar de les institucions i a deixar la militància en els partits polítics.

Mentre, la petició d'amnistia per a la dona i les concentracions davant la presó de la Trinitat continuaven. El desembre de 1977 hi hagué una concentració de 2.500 persones convocades per la Coordinadora Feminista. El Governador Civil va autoritzar la concentració sota la responsabilitat de la diputada del PSUC M. Dolors Calvet.⁴

El 12 de gener de 1978, el Congrés de Diputats inicia la segona sessió plenària. En aquesta sessió M. Dolors Calvet defensa l'amnistia per a la dona d'acord amb la proposició de Llei presentada anteriorment. En la seva [intervenció](#) es queixa que ja han transcorregut sis mesos des de les eleccions del 15 de juny i que no s'ha avançat a fer desaparèixer les lleis que encara discriminen les dones. Reconeix que en els Pactes de la Moncloa es parla de fer desaparèixer els delictes d'adulteri i d'amistançament, i també s'acorda legalitzar els anticonceptius sota control sanitari, però es queixa que cap d'aquests pro-

2. Original de l'article de 16 d'octubre de 1977 («Amnistia para la mujer»).

3. Carta dipositada a l'ANC, llegat M. Dolors Calvet (*Convocatoria MDC parlamentaria*).

4. *Diario 16*, 18 de desembre de 1977 («[Ecologistas y feministas](#)»).

jectes de llei s'ha presentat a la cambra i que els que estan pendents de debat no són tan amplis com la proposta que ara es presenta i no contenen l'aspecte retroactiu, que és imprescindible i urgent per acabar amb moltes injustícies actuals. Es queixa també que encara hi ha dones a les presons per aquest delictes i que es continuen dictant sentències extremadament dures. Proposa liquidar unes lleis reaccionàries i masculistes i diu que les dones no necessiten paternalisme ni proteccionisme, sinó que el que necessiten i reclamen és igualtat i justícia. La proposta fou derrotada per 119 vots a favor i 156 en contra.

La campanya Amnistia per a la Dona des del PSUC

La Comissió del PSUC per a l'Alliberament de la Dona va impulsar i validar cada una de les accions que les seves militants van fer a favor de l'amnistia, ja sigui des del Parlament, des de les vocalies de dones o des del moviment feminista. La Comissió va editar un document titulat «[Amnistia per a la dona](#)»,⁵ que donava suport teòric a tota la campanya que s'estava duent a terme.

En la presentació del document, redactat i editat al principi de 1978, es diu que «*la legislació franquista que ha discriminat marcadament les dones del nostre país durant més de quaranta anys encara és intacta*». El document es queixa que, en el procés d'elaboració de la Constitució, el divorci i la igualtat dels fills encara té la porta tancada, que encara que en els Pactes de la Moncloa hi havia algunes propostes a favor de les dones, de moment no s'han complert, i que les proposicions de llei sobre l'adulteri, la pàtria potestat i d'altres encara no s'han debatut...

El document concreta:

Efectivament, les estructures legals –i naturalment les altres– que ens han estat discriminant no han variat gens, –i per no variar no ho ha fet ni la Secció Femenina, que malgrat la disso-

5. «Amnistia per a la dona. Algunes consideracions sobre les lleis civils: divorci; lleis penals: avortament, i lleis laborals». Material d'estudi elaborat per la Comissió Nacional per a l'Alliberament de la Dona (Comissió Tècnica).

lució del Movimiento encara ha sobreviscut, s'ha ubicat en el Ministerio de Cultura i continua com si no hagués passat res de res— amb el seu servei social, les seves deu mil funcionàries en tot el país, els seus locals i les seves subvencions...

I es valora que això passa perquè pertany al món de les dones i només les afecta a elles i no s'hi ha intervingut com sí que s'ha fet amb els funcionaris del *Movimiento* o de *Sindicatos*.

El document explica la votació del Congrés de Diputats contra la proposta d'amnistia del grup comunista, cita partits i persones que hi van votar en contra i explica el que les feministes i el moviment feminista amb el qual s'identifica entenen per amnistia per a les dones:

Els moviments feministes insisteixen a més en que l'amnistia per a la dona no s'acaba amb la despenalització dels delictes de la dona (adulteri, avortament, prostitució...) i amb la sortida al carrer de les condemnades, sinó que defensen aquesta amnistia com a un concepte més ampli que significa també un canvi de tot el cos legislatiu en profunditat (Codi Civil, Codi Penal, Ordenaments laborals, etc.) del sistema judicial i penitenciari (totalment impregnat de la cultura i de les pràctiques discriminatòries) i també la desaparició o radical transformació de totes aquelles institucions que són el reflex del paper social i polític que se li ha adjudicat a les dones del nostra país duran el quaranta anys de feixisme (Sección Femenina, Patronato de la Mujer, etc.)

Segurament convençudes que les estructures contra les dones continuaven intactes, des del moviment de dones es van intensificar les concentracions davant la presó de la Trinitat.

En el Congrés de Diputats, la *Comisión de Investigación sobre la situación de los Establecimientos Penitenciarios*, de la qual M. Dolors Calvet formava part, va fer un seguit de visites a centres penitenciaris, entre els quals hi havia el de la Trinitat, gràcies a un passí signat pel ministre corresponent, que li permetia entrar a qualsevol hora del dia o de la nit a totes les presons. Amb aquest passí, i amb l'opinió en contra del director de la presó Model, va entrar en algun

moment d'amotinament dels presos, que demanaven millors condicions i la revisió de les penes. Potser per això, quan davant els requeriments democràtics del director general de presons Carlos García Valdés, l'orde religiós de les *Cruzadas Evangélicas* va abandonar la presó de la Trinitat, aquest director general de presons va demanar a M. Dolors Calvet, com a diputada, i a Magda Oranich, com a advocada, que durant un cap de setmana, fins que arribessin les dones funcionàries de presons que havien de substituir les religioses, es fessin càrrec de l'interior de la presó ja que sols disposava de guàrdies civils per vigilar les portes. Aquest canvi de personal va representar una professionalització en el funcionament de la presó i durant uns mesos se'n va fer un seguiment des de fora.

Campanya pels anticonceptius

Sota el franquisme la informació, la venda i la propaganda dels anticonceptius eren penats per la llei, però en aquesta qüestió una fina línia de classe dividia les possibilitats d'unes dones davant de les altres.

Els anticonceptius es coneixien i es podien receptar sota prescripció mèdica per justificar desajustaments hormonals, cosa que permetia a un bon nombre de dones accedir a aquest mètode anticonceptiu sempre que tinguessin un metge particular disposat a signar receptes abans de cobrar la visita.

Les dones treballadores no tenien accés a aquesta recepta i no en van tenir fins que un conjunt de dones joves van acabar la carrera de Medicina, es van especialitzar en ginecologia i van obrir despatxos particulars on oferien, a preus raonables, que no sempre cobraven, els seus serveis de ginecologia. A Barcelona recordem sobretot les doctores Asunción Villatoro, Rosa Ros i Marta Palau, entre d'altres.

Aquestes dones, i altres persones, homes i dones, van compatibilitzar la seva feina professional amb xerrades informatives que feien arreu de Catalunya, com també ho feia el grup DAIA (Dones per l'Autoconeixement i l'Anticoncepció), del qual hem parlat en l'apartat «Revitalització de l'Associació de Dones Universitàries». Amb les seves explicacions van estendre l'existència dels mètodes anticonceptius, van normalitzar les relacions sexuals i van obrir pos-

sibilitats a moltes dones i parelles, però l'assistència continuava sense existir. Des del sector públic no s'oferia cap altra cosa a les dones que no fos l'assistència en cas d'embaràs i de part.

La manca de serveis i les reflexions sobre les dones i sobre la seva sexualitat, sobretot després de les Jornades Catalanes de la Dona, va portar que un grup de dones de l'Associació de Veïns del Prat de Llobregat, encapçalades per les militants del PSUC Maruja Pelegrín i Carmina Balaguer, el maig de 1977 obrissin un [consultori sobre planificació familiar](#).⁶ Aquest va ser el primer centre de planificació familiar existent a Catalunya i es va crear de la mà de dones feministes disposades a treballar de franc a favor de les dones, les quals van buscar la col·laboració, també voluntària, de metges i metgesses, que uns dies i unes hores a la setmana oferien els seus serveis en aquesta població del Baix Llobregat. Uns mesos després es va obrir el primer centre a la ciutat de Barcelona, el de Torre Llobeta, que com el del Prat de Llobregat aviat es va veure desbordat per la inabastable demanda existent.

La proposta de creació de centres de planificació familiar es va estendre a quasi totes les comarques de Catalunya, alhora que es reivindicava que formessin part de la medicina pública. Cada cas va tenir la seva història. A tall d'exemple, es descriu a continuació el cas de la comarca del Bages.

Conxa Comas explica que quan tot semblava encarrilat per a la creació d'un centre de planificació familiar van esclatar tensions que s'havien anat acumulant, derivades de dos temes importants: en primer lloc, l'Associació de Dones del Bages volia un servei que funcionés en règim de servei públic, i que el tema de la planificació familiar deixés d'estar en mans de la medicina privada. En segon lloc, calia que s'abordés des d'una visió global (aspectes físics, psíquics i socials) i no purament mèdica, i que actués alhora com a centre d'informació sobre sexualitat i contracepció. Reclamava una comissió de control de la gestió, amb representants de l'Ajuntament, usuaris, Associació de Dones del Bages, associacions de veïns i treballadors del centre per tal d'assegurar un seguiment democràtic de la gestió. L'Ajuntament es negà a assumir aquesta comissió de control

6. *La Vanguardia*, 18.03.1977. «El Prat. Una asociación de vecinos abre un consultorio sobre planificación familiar».

i rebutjà l'Associació de Dones del Bages com a gestora del Centre de Planificació projectat, cosa que va anar deteriorant el diàleg entre ambdues institucions, fins que finalment l'Associació de Dones del Bages se n'excloué de la gestió.

El febrer de 1979, l'Associació de Dones del Bages presentà un document a l'Ajuntament, on demanava la creació d'un centre de planificació familiar. El document va quedar congelat: aquella mateixa primavera es van produir les primeres eleccions municipals democràtiques. El nou Ajuntament quedà constituït amb un pacte de progrés entre PSC, CiU, PSUC i PSAN i al final d'any es va tornar a presentar un avantprojecte per a l'any 1980, amb la creació d'una comissió mixta formada per un membre de la Comissió municipal de Sanitat i un representant de cada partit polític que governava l'Ajuntament, amb tres membres de l'Associació de Dones del Bages. Aquesta comissió tenia com a objectiu elaborar propostes concretes sobre com s'organitzaria el servei en aspectes tècnics, econòmics, de funcionament, de personal...

Cal dir que la concepció dels centres de planificació familiar que defensava la interacció de personal sanitari i el moviment feminista no va estar exempta de tensions dins i fora del PSUC. Des de la Comissió del PSUC per a l'Alliberament de la Dona es va promoure un ampli debat, liderat per Pilar Macià com a membre de la Comissió i com a responsable del Baix Llobregat, que es va tancar amb un interessant document titulat «Centres de Planificació Familiar, Institucions i Moviment Feminista», que es va publicar en el fulletó de la Comissió «Ser mare és una decisió lliure, no una imposició. Llei d'avortament» de maig-juny de 1980.

En la presentació del document es deia:

Aquest document ha estat fruit d'un ampli i fructífer debat entre dones feministes del PSUC que van treballant en aquest camp partint d'experiències molt diferents. Per elaborar-lo la Comissió del Comitè Central per l'Alliberament de la Dona, va convocar metgesses, infermeres, personal sanitari en general i dones que, sense cap titulació específica, van treballant a centres de planificació familiar a barris de Barcelona i del cinturó industrial des de fa bastants anys. Sense l'experiència d'aquestes dones, totes elles vinculades al moviment feminista, no hagués

estat possible una presa de postura tant contundent per la nostra part sobre la necessària col·laboració entre els centres de planificació familiar i el moviment feminista per poder fer prop de les dones alguna cosa més que no un treball estrictament sanitari.

I en el darrer apartat s'afirmava:

4. Relació entre Centres de Planificació Familiar, Institucions i Moviment Feminista.

Les consideracions al voltant de l'articulació dels Centres de Planificació Familiar i el Moviment Feminista, tant pel que fa a la incidència dels Centres de Planificació Familiar sobre la població com a la seva relació amb les institucions (locals, comarcals...) han de partir de la base que els esmentats Centres, a més d'ésser el lloc de treball d'un conjunt de professionals i consultores, han de tendir a fomentar la més ampla participació de les usuàries. Així promouran assemblees, actes públics d'explicació de cara al conjunt de la població, etc., participaran en els organismes institucionals que facin el cas (Consell Municipal de Salut o les instàncies comarcals o nacionals de participació que hom creï) i mantindran una estreta vinculació amb el Moviment Feminista local, el qual pot ésser un bon intermediari per a la projecció del centre cap a la població i per la necessària coordinació entre els diferents centres d'un àmbit geogràfic determinat.

En tot cas, la reivindicació del lliure accés als anticonceptius, que fossin assumits per la sanitat pública i la creació de centres de planificació familiar era molt present en el moviment feminista, en les seves manifestacions i declaracions, però era relegada per la majoria de forces polítiques en el moment d'establir les seves prioritats.

En certs àmbits i en certs debats els temes relacionats amb la sexualitat resultaven «incòmodes» per a molts, i parlar de la sexualitat femenina es considerava inconvenient, sinó de mala educació. Per això va causar sorpresa la proposició de llei que va presentar el Grup Comunista, tot just constituir-se el Congrés de Diputats, sobre

l'amnistia per a la dona en què, entre altres coses, es reclamava amnistiar els delictes per «propaganda i difusió dels anticonceptius».⁷

També en els Pactes de la Moncloa, octubre-novembre de 1977, el Govern es comprometia a reformar el Codi Penal pel que feia a la regulació de l'expedició d'anticonceptius, als límits a la seva publicitat i a la conseqüent despenalització.⁸

Tot i aquestes propostes i compromisos, el gener de 1978, quan el Congrés de Diputats inicià la segona sessió plenària i es debaté la proposició citada abans, encara no hi havia hagut cap canvi legal a favor de les dones, ni en el terreny dels anticonceptius ni en cap d'altre. M. Dolors Calvet va defensar la proposta i la majoria del Congrés de Diputats va votar-hi en contra.

El maig de 1978, en compliment dels Pactes de la Moncloa el Govern va presentar una tímida despenalització dels anticonceptius. Fou una legalització dels sis-cents mil anticonceptius que ja es reconeixia que es consumien cada mes, però en no incloure la informació ni la planificació familiar a la Seguretat Social es continuava deixant fora del seu accés la majoria de les dones.⁹

Va ser la Generalitat provisional, encapçalada pel president Tarradellas, amb Ramon Espasa com a representant del PSUC i Conseller de Sanitat, quan, el març de 1980, va fer la primera campanya de planificació familiar,¹⁰ anomenada «Cap embaràs no desitjat». Fou una campanya mesurada, simpàtica, comprensible i amb un excel·lent grafisme que es va plasmar en [cartells](#) i [díptics](#), que es van repartir arreu de Catalunya.¹¹ Les dones del PSUC de la Comissió per a l'Alliberament de la Dona van tenir l'oportunitat d'intervenir i opinar sobre els continguts de la campanya, que van fer seva des del primer moment.

Un cop iniciada la difusió del material de la campanya, el president Tarradellas, escoltant les opinions contràries, va ordenar aturar

7. Més informació a l'apartat «Amnistia per a la Dona».

8. Més informació a l'apartat «Amnistia per a la Dona».

9. CALVET, M. Dolors. «[Anticonceptius: una tímida despenalització](#)». A *Treball*, 5 de maig de 1978.

10. La responsable directa en fou Elvira Méndez, aleshores Cap de Programació i Inspecció de Serveis de la Conselleria de Sanitat.

11. El grafisme de la campanya s'encarregà a Pilar Villuendas i Josep Ramon Gómez.

la distribució del material i va donar per finalitzada la campanya. Això va provocar, el dia 1 d'abril, una manifestació de dones davant el Palau de la Generalitat donant suport a la campanya i reclamant que es difongués.

Dos dies després la Generalitat va fer públic un comunicat del Departament de Sanitat on es deia:¹²

El conseller ha informat àmpliament el president de la Generalitat de tot el procediment seguit en la preparació, ordenació i execució del programa sanitari d'higiene maternal i infantil d'acord amb el que estableix l'article tercer 8 del decret de 15 d'octubre de 1979 i l'ordre número 1467 de 21 de març de 1980 del conseller de Sanitat. La campanya d'informació sobre planificació familiar és una part del programa esmentat.

El president de la Generalitat ha manifestat al conseller de Sanitat la seva opinió, que no és diferent del decret i ordre del departament de Sanitat i que fa referència al programa d'higiene maternal i infantil, però creu que tal vegada la seva execució hauria hagut de tenir més presents els moments actuals i ha trobat sobrereres algunes expressions.

El doctor Ramon Espasa ha agrait l'opinió del president i n'ha pres nota en el marc de les seves responsabilitats com a Conseller.

I després d'aquesta nota la campanya continuà sense incidents.

L'existència de la campanya i potser el rebombori de l'intent d'aturar-la van generar una «demanda massiva de xerrades sobre orientació sexual i planificació familiar», cosa que va obligar la Comissió per a l'Alliberament de la Dona, que no donava l'abast per cobrir les demandes, a organitzar, en el marc de l'escola de formació del Partit, unes xerrades i uns esquemes tipus per fer xerrades arreu.¹³

12. [Avui](#), 3 d'abril de 1980: «La campanya de planificació continuarà».

13. Segons [carta de M. Dolors Calvet](#) informant les organitzacions del PSUC de l'existència de l'escola de formació del Partit. (Carta de MDC 19.5.80).

Campanya per l'avortament

L'avortament era una solució a la qual recorrien milers de dones l'any en un país on no hi havia anticonceptius ni informació sobre sexualitat. La pràctica de l'avortament era castigada amb penes de presó, i els avortaments fets a les cases, amb males condicions i per personal no preparat, massa vegades portaven les dones amb pocs mitjans econòmics als hospitals i després a la presó i, en el pitjor dels casos, a la mort, cosa que passava diverses vegades l'any.

Per contra, les dones amb poder adquisitiu podien viatjar a alguns països europeus on l'avortament estava legalitzat i saltar-se la normativa franquista.

La reivindicació de legalitzar l'avortament, i a càrrec de la sanitat pública, va ser una campanya recurrent des del primer moment pel moviment feminista i sempre anava precedida de la necessitat d'informació sexual i de disposar de mitjans anticonceptius per poder evitar els avortaments.

En la proposició de llei que el Grup Comunista, el juliol de 1977, va presentar al Congrés de Diputats a favor de l'amnistia per a la dona ja es va incloure l'amnistia per a les dones condemnades per avortament i pels processos judicials en curs.¹⁴ I en la [defensa de la legalització dels anticonceptius](#) també el Grup Comunista va proposar incloure l'avortament, la qual cosa va ser rebutjada per la majoria de la cambra.¹⁵

L'octubre de 1979, la necessitat d'una Llei d'avortament es reactivà amb el judici a què es volia sotmetre onze dones de Bilbao acusades d'avortament i amb la detenció de dones i homes de Cerdanyola amb les mateixes acusacions.¹⁶ Aquest fet va provocar manifestacions arreu i una campanya de solidaritat. A Bilbao hi va haver concentracions davant el jutjat, i a Barcelona es va fer una concentració davant la presó de la Trinitat i també es va endegar la campanya «[Jo també he avortat](#)», que recollia signatures de persones que s'autoacusaven d'un fet delictiu en aquells moments.

14. Vegeu l'apartat «Amnistia per a la Dona».

15. Vegeu l'apartat «Campanya pels Anticonceptius».

16. «Yo he abortado voluntariamente...», *El País*, 20 d'octubre de 1979.

Les dones feministes del PSUC van signar aquest manifest i els mitjans de comunicació van reproduir llargues llistes de noms de dones més o menys conegudes i també d'alguns homes, que manifestaven que havien avortat. En aquest sentit és curiosa l'anècdota que explica M. Dolors Calvet quan, en una reunió del Comitè Central del PSUC, va explicar la campanya i defensà la conveniència de donar suport a una campanya política a favor de l'avortament amb la signatura del manifest. Aquest fet, que les dones més joves del PSUC vivien amb normalitat, per a les dones d'una certa edat era un tema incòmode, ja que tenien la impressió de fer pública una vivència que pertanyia a la vida privada; però en acabar la reunió, una d'aquestes dones, que havia viscut molts anys a l'exili i que havia estat locutora de la Ràdio Pirenaica, Reis Beltran, va lliurar-li un manifest amb la seva signatura, dient que després de molt meditar-ho se sumava a la campanya de les dones.

Cal dir que al Partit el tema de l'avortament creava una certa incomoditat entre els companys i també entre algunes companyes. Antonia Marchan i Carmen Martínez comentaven en la taula rodona ja citada que quan plantejaven el tema els seus companys afirmaven estar d'acord amb elles, però que les masses no seguirien: «*Si sortim les dones del PSUC parlant de l'avortament, no ens votaran*», deien. Carmen Martínez afirma que «*en el grup de dones fèiem el que volíem, però el Partit mai ens va acompanyar*».

Els judicis per avortament i [les campanyes](#) a favor de legalitzar-lo van continuar els mesos i els anys següents. El juny de 1981 el Comitè Executiu del PSUC va redactar un full volant que va titular «[No als judicis per avortament](#)»¹⁷ sobre els judicis de Bilbao, on es diu que l'octubre de 1979 ja les van voler jutjar i que les àmplies mobilitzacions ho van impedir.

Proposta de llei d'interrupció voluntària de l'embaràs

El maig-juny de 1980 la Comissió per a l'Alliberament de la Dona publica un document anomenat «[Ser mare és una decisió lliure](#), no

17. «No als judicis per avortament». Comitè Executiu del PSUC, 5 de juny de 1981.

una imposició. Llei d'avortament»¹⁸ que a la presentació defineix els principis inspiradors de les dones feministes del PSUC.

Posar a l'abast de la dona els nous avenços tècnics i científics que permeten alliberar-la de les càrregues de la natura ha estat, des de sempre, una aspiració per a nosaltres. Gràcies a aquests avenços, avui podem separar sexualitat de maternitat, la qual cosa ja és important, però no suficient. No és la tècnica el que fa avançar la humanitat, **sinó l'ús que se'n fa.**

Així, els nous coneixements tècnics i científics que avui permeten a la dona gaudir d'una sexualitat plena, sense por a embarassos no desitjats, no sempre han servit per alliberar-la, ni de molt... En el terreny individual, el fet de no córrer el risc de quedar embassades, a representat per algunes dones haver de suportar de forma continuada unes relacions íntimes de que mai no han fruit. En un àmbit més general, l'existència d'anticonceptius, sobretot orals, ha generat una nova demanada a laboratoris i empreses, que només es preocupen de vendre, utilitzant productes no del tot experimentats o dels quals desconeixem el risc a llarg termini. No és casualitat que els laboratoris no comercialitzin anticonceptius orals per a homes aduint que no ofereixen suficients garanties...

Però amb tot, els anticonceptius orals i mecànics, són un gran avenç i com a tals els hem de reivindicar sense ignorar que, partint de la seva existència, és important l'ús que se'n fa.

La utilització indiscriminada ha imposat a les dones una forma de sexualitat que no necessàriament és l'única. Prefigura d'entrada, que totes les relacions són heterosexuales i que el plaer està concentrat en una part de l'organisme, no sempre el més sensible per a la dona, encara que sí que ho és per a l'home.

Per això és important entendre que no n'hi ha prou a demanar anticonceptius o avortament, sinó que és important que la dona tingui a l'abast els mitjans d'informació i coneixement que l'hi permetin fer-ne ús si així ho desitja. D'alguna manera les dones hauríem de reivindicar **l'autogestió del nostre propi cos** sense intermediaris de cap mena.

18. D'aquest document se'n va fer una segona edició, a una sola tinta, el setembre de 1981.

La presentació del document fa unes consideracions sobre les polítiques demogràfiques que prescindeixen de les dones i acaba dient:

Per totes aquestes coses no ens hem limitat a demanar anti-conceptius, sinó també la creació de centres d'orientació sexual on es faciliti una informació anticonceptiva i de coneixement del propi cos que permeti tothom, però en primer lloc les dones, en uns casos gaudir de la seva sexualitat sense por a un embaràs no desitjat, i en altres, un embaràs i un part en les millors condicions per a la dona i per a l'infant.

Per contribuir a aquest debat que tot just s'acaba d'encetar entre nosaltres, hem elaborat aquest dossier amb dades, informacions i opinions fruit del debat i la discussió entre dones feministes del Psuc i, més en concret, en la Comissió del Comitè Central per l'Alliberament de la Dona.

La publicació fa un repàs als «intents de millora de la situació legal de la dona» i explica les lleis presentades pel Govern i les proposicions de llei i les preguntes de seguiment que ha fet el Grup Comunista en la primera legislatura. A continuació, publica les conclusions d'un debat molt interessant sobre les relacions entre els centres de planificació familiar, les institucions i el Moviment Feminista¹⁹ i acaba amb unes consideracions entorn a la Llei d'avortament i amb una proposta de llei d'interrupció voluntària de l'embaràs per presentar al Congrés de Diputats.

En les consideracions a l'entorn de la Llei d'avortament explica que el govern de l'UCD (*Unión de Centro Democrático*) ha presentat el projecte de reforma del Codi Penal en què manté la consideració de delictes per a tots els supòsits d'interrupció voluntària de l'embaràs; que aquesta proposta ha motivat que tots els grups parlamentaris, excepte Coalición Democrática, l'actual Partit Popular, en demanin la despenalització en certs casos i en certes condicions que anomena detalladament.

És en aquest context que el PCE-PSUC anuncien que després de fer un ampli debat dins i fora de les organitzacions, amb sectors inte-

19. Debat que reproduïm a l'apartat «Campanya pels Anticonceptius».

ressats o directament afectats, presentaran una proposta de llei sobre el procediment i les condicions per interrompre l'embaràs. En les darreres pàgines del document hi ha una primera proposta en aquest sentit.

Discrepàncies de les feministes del PSUC

En el document esmentat abans es fa una explicació detallada i motivada sobre cada un dels articles que es proposen en l'Avantprojecte de llei d'interrupció voluntària de l'embaràs. Explica els possibles sistemes de regulació de l'embaràs, per indicadors o per terminis, i es decanta per fer una proposta de terminis en què, en els tres primers mesos d'embaràs, la interrupció queda a la decisió personal de la dona.

Aquesta, prèvia informació de caràcter mèdic i jurídic, valora la situació i les dificultats davant de les quals es troba i decideix per ella mateixa. Més enllà dels tres mesos, la seva intervenció s'autoritza solament quan la prossecució de l'embaràs implica un greu perill per a la vida o per a la salut de la dona, o es detecten greus anomalies en el fetus.

En altres articles preveu un **procediment de caràcter senzill i àgil**, un procés **d'informació i no d'assessorament**; preveu que la dona no sofreixi retards **per motius aliens** a la seva voluntat, i inclou la necessitat que **els poders públics posin en marxa una política d'informació en matèria d'educació sexual i anticoncepció**.

En aquesta part dels redactats, la Comissió per a l'Alliberament de la Dona, que havia participat en la redacció, hi estava totalment d'acord, però discrepava profundament en l'article que reconeixia al personal facultatiu la possibilitat d'excloure's de prestar la seva assistència professional en la intervenció directa i immediata per la interrupció de l'embaràs, llevat dels casos d'indicació mèdica o eugènica.

Tal com es deia en el mateix redactat:

La inclusió d'aquest article és un dels punts més discutibles de la llei i l'experiència d'altres països aconsella d'implantar un mètode de correcció, establint **l'obligació dels gestors de les institucions públiques d'habilitar els mitjans materials i personals necessaris** per a la millor posta en pràctica de la llei.

Però aquesta cautela no va ser considerada com a suficient per les dones feministes del PSUC, que exigien almenys l'obligació en tots els centres públics de la prestació del servei i creien que l'objecció de consciència del personal sanitari, i encara més l'objecció de consciència sobrevinguda, faria que no es disposés de mitjans per prestar el servei, com després ha passat.

Per tot això el text acabava amb aquest redactat:

És per això que ens preocupa l'aplicabilitat d'aquesta llei si inclou l'article 6è, que possibilita la reserva d'aplicabilitat de la llei per al personal sanitari.

En aquesta clàusula es reconeix que l'avortament avui encara no és tractat des de la seva vessant mèdica i de la salut física i psíquica de la dona, sinó que primen els conceptes morals i de consciència.

Se'ns fa difícil justificar les prerrogatives que s'ofereixen al sector mèdic en el redactat d'aquest avantprojecte, salvaguardant els seus drets individuals per sobre del dret de la dona al control del propi cos; només ho entenem –que no ho justifiquem– en el marc d'una situació política i social concreta.

Quedi aquesta opinió com una aportació al debat general que, sobre l'avortament, els comunistes potenciarem els propers mesos, deixant constància que almenys les dones del Psuc que treballem en la Comissió del Comitè Central per l'Alliberament de la Dona, des de la nostra militància com a dones i com a comunistes, potenciarem un debat polític-ideològic en el si del partit i fora per la supressió de l'esmentada clàusula de reserva d'aplicabilitat, convençudes de contribuir a la tasca, molts cops no compresa, de l'alliberament de la dona.

Aquestes diferències, quan es van plasmar en aquest document, ja s'havien debatut en diferents àmbits. A l'acta de l'assemblea de dones del PSUC del 13 d'abril de 1980, es recull una resolució contra la reserva d'objecció de consciència per al personal sanitari. Diverses organitzacions, com ara el [Comitè de Barcelona](#),²⁰ van enviar cartes a totes les organitzacions del PSUC i al grup parlamentari del PCE-PSUC opinant en contra de l'Avantprojecte de llei d'interrupció voluntària de l'embaràs, sobretot de l'apartat d'objecció de consciència.

Fins i tot es va fer un acte públic al Col·legi d'Aparelladors de Barcelona en què, des del PSUC, es van defensar les diferents postures existents, personalitzades en una de les parts per Ramon Espasa i, en l'altra, per les dones de la Comissió. Potser perquè els ànims estaven tan encesos i les opinions tan contrastades es va engegar un dels ruixadors del sistema d'extinció d'incendis, que va remullar les persones d'aquell àmbit de la sala.

No deixa de ser interessant que en aquell moment un partit comunista promocionés un debat obert i públic amb postures tan discrepants entre la seva militància. [El debat](#) va ser intens i alhora decebedor, la postura del personal sanitari va primar àmpliament sobre la postura de les dones que feia anys que lluitaven per una llei d'avortament en condicions. Aquest fet va desmotivar moltes dones, que van qüestionar-se que realment estiguessin militant en el partit de l'alliberament de la dona. «*El tema de l'avortament és un tema que em va fer trencar amb el Partit. Vaig trobar molt greu l'actitud dels homes del Partit que no estaven disposats a donar-nos suport. Es donava la paradoxa que dones del PSUC que mai parlaven ni s'implicaven en les nostres lluites per l'avortament quan havien d'avortar venien a demanar-nos ajut*», afirma Lluïsa del Río.

El 14 de juliol de 1981 el *Boletín Oficial de las Cortes Generales* publicà la proposició de llei del Grup Parlamentari Comunista, de *Regulación de la interrupción voluntaria del embarazo*, incloent la clàusula de consciència per al personal sanitari. Aquesta proposta no fou aprovada pel ple del Congrés.

20. Carta del Comitè de Barcelona del 19 de maig de 1980.

El debat per l'avortament a la Coordinadora Feminista

Tot i que en les conclusions de les Jornades es demanava la legalització de l'avortament i que s'incloués a la Seguretat Social, la Coordinadora no va endegar una campanya a favor de l'avortament fins al final de 1979, arran dels judicis de Bilbao.

Es coincidia en el fet que l'avortament no era desitjable, però mentre unes feien més èmfasi en el tema dels anticonceptius i els centres de planificació, unes altres reivindicaven «la no-penetració».

Perquè si l'avortament és una agressió també ho és qualsevol dels mètodes anticonceptius que es comencen a divulgar al nostre país. La veritable solució del problema es troba en una sexualitat nova, en la recerca de nous camins pel plaer: UNA SEXUALITAT SENSE PENETRACIÓ.²¹

*La existencia de una ley del aborto sería una nueva colonización de nuestro cuerpo al reconocer el derecho del Estado a ingerirse en la esfera privada, regulando el uso que las mujeres demos a nuestra capacidad reproductora.*²²

A *Dones en lluita*, núm. 7 (octubre 1978) hi ha la informació d'una campanya internacional pel dret a l'avortament: el manifest aprovat a Vincennes el mes de maig de 1977, i la informació de la reunió a Brussel·les el setembre de 1978 on va participar algú (no se sap qui) de Catalunya. Són dues pàgines d'informació amb idees però no es concreta res a nivell de Catalunya.

A *Dones en lluita*, núm. 8 (novembre-desembre 1978) hi ha les declaracions de DAIA en el dossier «L'avortament en la lluita feminista».

Com que no hi havia consens en el tema de la legalització no s'endegava cap campanya concreta.

21. Editorial a *Dones en lluita*, núm. 10.

22. Editorial a *Dones en lluita*, núm. 13, citat en una carta a *Dones en lluita*, núm.14.

La lluita per una Llei d'avortament continuà

El maig de 1983, a Barcelona hi va haver [marxes](#) on van participar més de 20.000 persones²³ a favor de l'avortament i contra la proposta del PSOE. També el PSUC havia convocat a la manifestació alhora que presentava una proposta alternativa al Congrés de Diputats que va ser rebutjada.²⁴

La proposta del PSOE era un projecte de Llei orgànica de Reforma de l'Article 417 del Codi Penal. No era una llei de legalització de l'avortament, sinó de despenalització, i només en certs casos. La proposta no contemplava les motivacions socials que, segons el [full volant](#) de la Comissió per a l'Alliberament de la Dona,²⁵ «...són les que porten les dones a traslladar-se a Londres o a Amsterdam, i amb la llei aprovada hauran de continuar fent-ho». I per ajudar les dones en aquestes situacions, la Comissió per a l'Alliberament de la Dona edità un [full volant](#) amb l'adreça i els telèfons de clíniques a Anglaterra i a Holanda «on caldrà continuar anant, després de la tímida despenalització de l'avortament.»²⁶

I la lluita va continuar, ja que es té constància d'una crida del Comitè Central del PSUC, l'abril de 1987, per assistir a una manifestació contra la Llei d'avortament després de la sentència del Constitucional el dia 28 d'abril a les 12 hores a la plaça Universitat.

Campanya per la Constitució

A les primeres eleccions democràtiques després de la dictadura no tots els partits polítics defensaven la necessitat de redactar una Constitució. Aquesta era una proposta dels grups minoritaris al Congrés de Diputats i al Senat que comptava amb l'oposició de la dreta. La Unión de Centro Democrático (UCD), que havia guanyat les elec-

23. «Marchas abortistas en varias ciudades españolas». *El País*, 27 de maig de 1983.

24. [Declaració del Comitè Central](#) del PSUC sobre el dret a l'avortament.

25. Full volant, de color rosa. Reforma legislativa, avortament. PSUC. Comissió per a l'Alliberament de la Dona. Sense data.

26. Full volant, de color rosa. Reforma legislativa, avortament. PSUC. Comissió per a l'Alliberament de la Dona. Sense data.

cions, pretenia anar fent canvis legislatius en funció de la pressió que anés rebent del Parlament i del carrer.

Vista la situació política, amb cada dia més reclamacions a favor d'una legislació democràtica, la UCD va acceptar de redactar una Constitució que en un primer moment volia encarregar a persones «de reconegut prestigi» al marge de les seves credencials democràtiques. Aquesta proposta fou durament contestada pels grups parlamentaris inicials promotors d'una nova Constitució, que es negaren a participar en un debat constitucional que no fos fruit del consens entre les forces parlamentàries.

La pressió del carrer i dels grups polítics demòcrates i antifranquistes va forçar la creació d'una Comissió Constitucional formada per la majoria dels grups polítics per redactar una proposta de Constitució.

La creació de la Comissió Constitucional i l'inici dels debats van ser considerats un èxit per la democràcia, però la correlació de forces en la comissió, com la del Congrés de Diputats, distava molt de poder recollir les opinions avançades i progressistes que reclamaven els col·lectius que havien lluitat a favor de la democràcia i contra la dictadura.

Els debats a la Comissió van ser llargs, pesats, tensos en alguns casos i amb moments de ruptura. Finalment es va redactar un esborrany de Constitució per debatre'l en la Comissió i en el Ple del Congrés de Diputats que des de la Comissió del PSUC per a l'Alliberament de la Dona es va considerar terriblement restringit quant a la dona.²⁷

La Comissió per a l'Alliberament de la Dona opinava que «*concepciones reaccionàries i oblits no casuais són fruit d'una correlació de forces a favor de la dreta en la mateixa Comissió Constitucional encarregada de redactar el projecte*», i s'explicava que el Grup Parlamentari Comunista havia fet diversos vots personals i esmenes en un intent de millorar la Constitució definitiva.

En la [publicació esmentada](#) s'explicaven les esmenes presentades que volien garantir la no-discriminació en l'ensenyament i en el treball. També es proposaven esmenes respecte al matrimoni; es deia que la redacció inicial era conservadora i confusa, i es proposava un

27. «*La Constitución y la Mujer*». Comissió per a l'Alliberament de la Dona. PSUC, febrer de 1978.

nou redactat que no deixés dubtes quant a la pàtria potestat o al divorci. En l'apartat «Principis rectors i drets econòmics i socials» es proposava una nova redacció per garantir la igualtat dels fills davant la llei i per incloure la planificació a càrrec de la Seguretat Social, i també es demanava la interrupció de l'embaràs.

Tot i saber que algunes d'aquestes esmenes era difícil que la dreta les acceptés, majoritària en el Parlament, el que es pretenia era, almenys, deixar redactats oberts per a futures lleis que poguessin omplir aquestes mancances, tal com es va explicar en un [article](#) de M. Dolors Calvet.²⁸

L'esberrany de Constitució va portar les feministes del PSUC a valorar que l'avantprojecte de Constitució discriminava la dona.

Entre el febrer i el juny de 1978, M. Dolors Calvet, diputada per Barcelona, feia viatges els caps de setmana a pobles i ciutats d'Espanya per explicar el debat constitucional i com les reivindicacions de les dones no hi eren recollides.²⁹ Alguns d'aquests viatges els feia conjuntament amb la diputada del PSOE Carlota Bustelo per assistir a conferències organitzades per grups de dones feministes d'arreu.

En el debat constitucional van ser acceptades la majoria de les esmenes citades abans, però amb redactats diferents, i això va motivar el vot a favor de les dones feministes del PSUC, encara que les organitzacions feministes, de les quals participaven les dones del PSUC, continuaven opinant i fent campanya contra la Constitució.

L'únic article que discrimina les dones en el text de la Constitució és el 52, que fa referència a la successió en la Corona i que no va merèixer cap esmena dels grups parlamentaris per aquest motiu, però en el moment del debat va provocar una abstenció de dones de tots els grups parlamentaris i un vot en contra de les dones del grup comunista, tal com va dir M. Dolors Calvet en l'explicació de vot.³⁰

28. CALVET, M. Dolors. «Mujer, la gran ausente de la Constitución», *Tele/Exprés*, 30 de juny de 1978.

29. A l'[Ateneu de La Corunya](#), febrer de 1978, «El anteproyecto constitucional discrimina a la mujer».

30. SEVILLA, Julia (dir.) (2007). «Las parlamentarias en la legislatura constituyente», p. 131. I *La Vanguardia*, 13 de juliol de 1978.

En acabar el debat constitucional al Congrés i al Senat, es valorà que la Constitució reconeix la igualtat d'homes i dones davant la llei, en el treball i en el matrimoni, i que preveu la pàtria potestat compartida i la filiació igual per a tots els fills, així com la possibilitat d'una llei de divorci; per contra, li manca el reconeixement de l'avortament com a dret de la dona, que no va ser possible d'incloure ja que els altres grups parlamentaris s'hi oposaren.³¹

En la publicació del PSUC [Indicacions per a la campanya d'explicació de la Constitució](#)³² es donen arguments a favor del «Sí» a la Constitució, també des del punt de vista de les dones, i es diu:

VI. Es pot dir, com afirmen alguns sectors feministes, que en aquesta Constitució es discrimina la dona?

A parer nostre no és així. Ja hem dit que es reconeix la plena igualtat de tots els ciutadans, sense discriminacions per raó de sexe (article 13). També hem vist la discriminació per raó de sexe al dret al treball i en la remuneració (art. 32). L'home i la dona tenen els mateixos drets i deures en el matrimoni, per tant, en qüestions com la pàtria potestat (art. 30). Desapareix tota discriminació contra la mare soltera (art. 35).

D'altra banda, hi ha la qüestió del divorci. A la Constitució no es parla expressament de divorci (com tampoc en parlava la Constitució republicana de 1931). Però si que es parla de "dissolució" del matrimoni (la mateixa fórmula que emprava la Constitució de 1931). L'actual article 30 diu que la llei regularà les formes de matrimoni... les causes de separació i dissolució i els seus efectes. És a dir, la Constitució deixa la porta plenament oberta a la legalització del divorci.

L'únic aspecte de la reivindicació feminista en que hem perdut clarament és en allò que fa referència a l'avortament. Els comunistes hem estat els únics que des del primer moment hem volgut incloure el tema de l'avortament a la Constitució com una part del concepte de planificació familiar a càrrec de la Seguretat Social. Vàrem ser derrotats per l'oposició d'AP i UCD i

31. «[Sí, a la Constitució](#)». M. Dolors Calvet, sense data.

32. Indicacions per a la campanya d'explicació de la Constitució. Comitè Executiu del PSUC. 1978.

per l'abstenció dels socialistes i de la Minoria Catalana. El nostre ponent va fer-ne qüestió de vot particular i després vàrem presentar una esmena en el mateix sentit.

En la discussió posterior vàrem continuar aprovant la mateixa oposició i quan es va procedir a discutir els articles corresponents ens vàrem trobar en l'alternativa de mantenir el nostre vot per l'avortament i enfrontar-nos amb tota la resta o de renunciar-hi per tal d'aconseguir passos importants en les altres qüestions (com les ja citades del dret de vaga i del dret de sindicació). No vàrem tenir cap marge per acceptar unes coses, aconseguir-ne unes altres i continuar plantejant la qüestió de l'avortament. Tots els altres grups s'hi van oposar dient-nos que si manteníem la qüestió de l'avortament trencàvem l'acord en els restants punts. Davant aquesta situació vam renunciar a continuar la batalla però amb l'idea de plantejar-la més endavant perquè la Constitució no tanca la porta a una futura llei de planificació familiar que inclogui l'avortament.

Durant el debat constitucional, la Coordinadora Feminista va impulsar una campanya sota el títol «Dona, la Constitució t'ignora» amb l'edició d'un tríptic i organitzant xerrades (amb un cartell unitari)³³ i un míting central l'1 de juliol a les Cotxeres de Sants, així com una manifestació el dia 3.

Aquesta campanya va ser difícil; Mariona Petit comenta que durant el debat va haver de sentir coses com ara «*sois la voz de las pichas de los partidos*» i quan va ser l'hora de votar hi va haver de tot, les partidàries del «Sí», del «No» i de l'abstenció.

Al núm. 6 de *Dones en lluita* hi ha un dossier sobre la campanya on s'explica el perquè de la campanya:

para las mujeres tiene una importancia enorme saber qué está pasando con este debate, que decisiones se están tomando y cómo nos afectan, comprender en que contexto general nos encontramos [...] para que el movimiento feminista se haga fuerte y obligue a ser escuchado es muy importante aprovechar estos momentos de

33. P. 198 de *Dones en Transició*.

debate constitucional. Deben enterarse todos los partidos que no callaremos... todos los avances se han logrado mediante la movilizaci3n... Las actitudes indiferentes y escepticas nos perjudicarían mucho. Nuestros objetivos feministas van más allá, tienen un alcance mayor, pero ello no debe ser argumento para marginarnos en momentos tan cruciales.

I va acompanyat de l'explicació de les exigències de cara a la Constitució:

- 1) sobre la familia patriarcal, matrimonio, divorcio y sexualidad
- 2) deberes con los hijos.
- 3) anticonceptivos y aborto
- 4) derecho al trabajo remunerado en igualdad de condiciones
- 5) coeducaci3n

Repasant els diaris del moment, s'observa que la campanya de la Coordinadora va tenir un cert ressò.

Campanya per la Llei de divorci

Aconseguir una llei de divorci no va ser fàcil. Tot i que finalment la Constitució reconeixia aquest dret, la llei va sofrir molts retards, moltes campanyes de l'Església catòlica, redactats del Govern que després no van reeixir i propostes de llei del Govern molt retallades que difícilment podien donar sortida a la realitat existent: els matrimonis que havien acabat la seva convivència i que, en no existir normativa, es regien per la força del més fort sobre el dèbil, sobre la dona i les criatures.

Sobre aquests aspectes, el febrer de 1978, [Elena Posa](#) deia:³⁴

Piedra tras piedra vamos derrumbando el edificio opresivo que el franquismo había construido sobre todos nosotros. Ahora le ha

34. POSA, Elena. «Hasta que el divorcio nos separe, o no. Un proyecto de ley estrecho de mangas», *Treball i Mundo Obrero* i reproduït a *La Constitución y la Mujer*. Comissió per a l'Alliberament de la Dona. PSUC.

tocado el turno a la piedra de la «indisolubilidad del matrimonio». La Constitución que se está elaborando ya contempla la posibilidad de disolución y se conoce parte de un proyecto de ley sobre divorcio elaborado por el Gobierno. Para que pueda ser aprobada una ley civil sobre esta cuestión es preciso antes cambiar las leyes fundamentales, ya que todavía está vigente el Fuero de los Españoles que dice: «el matrimonio será uno e indivisible». Por lo tanto, mientras no se apruebe la Constitución, no tendremos divorcio.

Després de la Constitució, el juny de 1978, va entrar al Congrés de Diputats una [proposició de Llei de divorci](#) del grup parlamentari del PCE-PSUC. El setembre de 1979 el grup socialista també va presentar un projecte. L'abril de 1980 la Coordinadora de Grups Feministes a nivell estatal també va presentar un projecte de llei.

D'aquest projecte en dona compte una [carta](#) de M. Dolors Calvet en nom del Secretariat de la Comissió Nacional per a l'Alliberament de la Dona,³⁵ on s'informa que la coordinadora esmentada ha acordat tirar endavant una campanya quasi unitària a favor d'una llei de divorci que es pensa presentar al Parlament, prèvia recollida de 500.000 signatures. La campanya preveu per al 30 d'octubre manifestacions arreu de l'Estat espanyol a favor de la Llei de divorci. El Secretariat proposa donar suport a la campanya i matisa que a Catalunya no creu convenient convocar les manifestacions davant els bisbats, ja que el divorci és un assumpte civil i cal «*negar tot protagonisme als organismes religiosos*», i també diu que de moment l'Església catalana no ha pres una actitud bel·ligerant ni a favor ni en contra del divorci, i que mentre aquesta es mantingui es creu convenient no forçar cap presa de posició.

La carta acabava dient que «*De tota manera, en cadascun d'aquests punts de la campanya a favor del divorci, i en d'altres que de ben segur que se us acudiran, cada organització del PSUC i cada moviment de dones veurà quina és la millor manera de dur-la a terme*».

35. Carta del 26 de setembre de 1979, de M. Dolors Calvet, en nom del Secretariat de la Comissió Nacional per a l'Alliberament de la Dona, convocant una reunió de la Comissió per al dia 20 d'octubre.

Tot i les mobilitzacions, aquesta proposta de divorci [fou rebutjada](#) per la majoria del Congrés de Diputats, tal com ho havien estat les dues anteriors.

El juny de 1980, es començà a debatre una proposta de Llei de divorci del Govern que va rebre moltes esmenes de l'oposició.

Tal com es deia a [Trebball](#):³⁶

Aquest projecte [...], és terriblement limitatiu i reaccionari. Podríem dir que és un divorci vergonyant, que no reconeix el mutu acord entre els cònjuges, que exigeix un culpable i allarga innecessàriament els terminis per a la resolució dels problemes. A més a més, dóna facultats al jutge per negar-se a qualsevol divorci si creu que perjudica algun dels afectats o els seus fills.

Arran del tema del divorci també sorgiren campanyes des de la dreta més reaccionària i des dels sectors oficials de l'Església, que convocaren reunions i trobades per manifestar el seu rebuig. Aquesta campanya propiciava l'aparició de cartes als diaris de persones que es volien casar «per tota la vida» i que creien que ara el divorci no els ho permetria.

Des del PSUC s'insistia que «*El divorci és un dret fonamental de la persona i d'acord amb la Constitució s'ha d'acceptar l'existència d'una llei de divorci, encara que s'estigui en contra d'utilitzar-la, que, d'altra banda, no és obligatòria*».³⁷

I potser per això s'animava la militància a crear [comitès](#) o comissions cíviques a favor d'una llei de divorci. Es deia que aquests comitès o comissions cíviques haurien d'agrupar personalitats i entitats «no estrictament feministes», ja que aquest problema pertoca tota la població, «*encara que objectivament les més interessades siguin les dones, ja que són les que viuen les pitjors situacions dins del matrimoni*». I es posava com a model les militants del PSUC del Baix Llobregat, que conjuntament amb la Coordinadora Feminista ja havien començat a treballar en aquesta direcció i que l'acollida era favorable en la majoria d'entitats ciutadanes.

La proposta del Govern va ser millorada en el tràmit parlamen-

36. CALVET, M. Dolors. «El divorci, un dret humà». A *Trebball*, 16.10.80.

37. *Ibid.*

tari, ja que es van acceptar moltes esmenes de l'oposició. En acabar el procés, des del PSUC es va creure convenient fer una tasca d'explicació de la Llei de divorci i es va editar un [full volant](#) anomenat «Llei de divorci» i signat per la Comissió per a l'Alliberament de la Dona, en què s'explicava que el 20 de juliol de 1981 s'havia publicat en el *Boletín Oficial del Estado* la llei que «*modifica la regulació del matrimoni en el Codi Civil i determina el procediment a seguir en les causes de separació, nul·litat i divorci*» i s'exposaven les principals característiques de la normativa.

Pel que fa a l'actitud de la Coordinadora Feminista davant de la Llei de divorci, la Coordinadora en principi no en va fer campanya, ja que la seva opció era l'abolició de la família patriarcal. Està molt ben explicat a *Dones en Transició*.³⁸ Malgrat això, per fi va presentar una llei. A *Dones en lluita*³⁹ es publica «La nostra llei del divorci», on en l'exposició de motius diu:

El Movimiento Feminista considera que el divorcio no supone la solución de los problemas que plantea la existencia de la familia patriarcal. No obstante con la presente ley de divorcio pretendemos dar una salida a todas aquellas personas, hombres y mujeres, que no desean continuar su relación matrimonial.

Es demana fonamentalment el divorci per mutu acord, que la dona divorciada, si el marit no té recursos econòmics importants, rebi un subsidi d'atur a càrrec de l'Estat i formació professional, que les mares es puguin quedar amb els fills i que aquests, a partir dels 10 anys, puguin decidir amb qui volen viure.

Davant el llenguatge sexista

La presència de dones en la política era una excepció i trencava els estereotips previstos per a les dones sota el franquisme. S'acceptava que la dona tingués una vida social i política activa a l'associació de veïns i al Partit, sempre que no descuidés «les seves responsabilitats»

38. P. 191 a 194.

39. Núm. 12 d'octubre-novembre de 1979.

amb la casa i amb la família. Si no complia aquestes responsabilitats o prioritzava la vida política, no era un exemple a seguir per a la resta de dones i es convertia en una líder indiscutible en moments de lluita reivindicativa però qüestionada en la seva activitat privada. (Una líder veïnal i militant del PSUC de Barcelona ha explicat que en el moment de la legalització del Partit algunes veïnes li van confessar que ara entenien per què sortia tant de casa i es trobava amb diferents persones pel carrer, i que elles havien pensat que potser era prostituta...)

La presència de dones a la política en aquells moments va ser en realitat la incorporació de les dones a la política existent, la política «dels homes» i el seguiment de les regles de joc establertes d'acord amb les seves circumstàncies i disponibilitats. No ens ha d'estranyar que s'acceptés el llenguatge establert. Les dones eren diputats, regidors, alcaldes... tal com es comprova en el material escrit i en els butlletins i els diaris oficials; així era com s'anomenaven i així se signaven els articles.

A mesura que es consolidaven criteris feministes, des del moviment feminista i des del PSUC es va anar augmentant la consciència i la necessitat de les dones de ser anomenades, d'existir com a tals.

Abans, el juliol de 1980, al Parlament de Catalunya, en la [primera intervenció](#) que va fer una dona en una sessió de ple, M. Dolors Calvet va dir al president de la Cambra que no li digués «[senyoreta diputada](#)», sinó «senyora diputada», almenys mentre als homes no casats no se'ls digués «senyorets»⁴⁰ i, tal com es veu, la paraula «diputada» ja estava normalitzada.

Comencen a aparèixer noms feminitzats que no són acceptats per les normes ortogràfiques. Des del PSUC, el 7 d'octubre de 1980 s'envia una [carta](#) signada per Antoni Gutiérrez, M. Dolors Calvet i Francesc Vallverdú al president de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans sobre anomalies lingüístiques en el llenguatge, demanant l'ús de les paraules «vicepresidenta» i «diputada».⁴¹ Aquesta carta no va tenir resposta, ni es va traduir en canvis normatius.

40. *Tele/Exprés*, 26 de juliol de 1980.

41. La còpia de la carta està dipositada a l'Arxiu Nacional de Catalunya.